

ЧЕРВОНОАРМІЙСЬК

Кожного з нас, звичайно, цікавить історія рідного краю, свого міста, села. Тому з сьогоднішнього номера ми починаємо друкувати нарис вчителя Червоноармійської середньої школи № 2, керівника шкільного історико-краєзнавчого музею А. О. Копцюха під назвою «Червоноармійськ», в якому розповідається про історичне минуле міста.

Тернистими шляхами мужньої боротьби йшли наші предки, щоб забезпечити для наступних поколінь краще життя. Вони вміли палко любити свою вітчизну і ненавидіти її ворогів. Вони жили і вмирали, як богатирі, за те, щоб славою уквітчати рідну землю, вивести свою країну на вершину величі і могутності.

На території Червоноармійська та його околиць з давніх давен жили люди. Знаряддя первісно-общинного ладу, кістки мамонта знайдені в різних місцях, зокрема, по вулиці Будьонного, в селах Опарипсах, Крупці, Копанях, Ситно, Сестратині, Теслугові.

Вперше в письмових документах місто Червоноармійськ під назвою Радзівілов згадується в актах від 21 травня 1564 року. Засноване воно князями Радзівілами із Олики, які були у родинних стосунках з польським королем Яном III і володіли значними землями на правобережній Україні, у так званім воеводстві Руськім.

Початково заснування містечка була економічна вигідність місцевості. Саме тут схрещувались торгові шляхи із Сходу на Захід. Жваву торгівлю, що велась тут, підтверджують непоодинокі клади старовинних монет різних країн, які знайдено на території міста та його околиць.

Перші будівлі старовинного містечка були розташовані на місці теперішнього скверика Преси. У середині міста був князівський фільварок. Тут розміщались склади для зберігання купецьких товарів, митниця, митні комори. За проїзд через місто службові особи брали мито гршми або товарами.

У 1650 році місто і земельні володіння навколо нього перейшли від Радзівілів до магнатів Конецьпольських, яким тоді належало Ровно. Потім володарем Радзівілова став регент-канцлер коронний Мальчевський, а в середині 18 століття він дістався пану Міочинському. Тоді місто

налічувало 146 будинків. Кілька поколінь Міочинських володіли містом, яке з околицями давало великі прибутки. А останній з цього роду генерал Каєтон був великим гультвісою. Він жорстоко знущався з населення, викачуючи значні суми грошей з своїх володінь. А пізніше цей чванливий паразит, тупий і обмежений солдафон програв місто разом з населенням в карти.

Після цього воно дісталось варшавському банкіру Шульцу. Але і в нього нова «власність» довго не втрималась. Доля нашого містечка потрапляє в руки баронів Турно, а потім — до Гужинських, Понових. Останніми власниками і володарями Радзівілова були князі Урусови. Воно їм дісталось після придушення польського повстання 1831 року. Саме в той період у місті панувала епідемія холери, від якої померло більше тисячі населення.

Чимало було купців, переважно з єврейського населення. На їх вимогу в 1787 році тут було засновано друкарню для видання книг релігійного змісту. А через два роки побудовано невеликий шклярний завод. Засновником його був Петро Парисот. Прокладання залізниці між Росією і Австрією сприяло дальшому розвитку торгівлі і промисловості. У місті виникають невеличкі млини, спиртзавод, гудзикова фабрика, кустарні підприємства по виготовленню меблів, черепиці, свічок. Капіталістичні відносини, що зароджувались і зростали в місті, поширювались і на села.

Так, у селі Пустоїванні було споруджено паперову фабрику, а в Підзамчі — гуральню.

Реформа 1861 року прискорила розвиток капіталістичних відносин і в Радзівілові. Населення міста вже майже не займалось сільським господарством. Розгортається торгівля, ковальські виробы, обробка шклярі.

(Далі буде)

Прапор перемоги. — 1972. — 18 квітня.

А. КОПЦЮХ

ЧЕРВОНОАРМІЙСЬК

В усіх повітових центрах Ровенщини виникають військово-революційні комітети. У Радзівлові Радянська влада проіснувала з листопада до кінця 1917 року. 29 грудня владу знову захопила українська контрреволюція, яка продержалася майже до кінця січня 1918 року.

Прикриваючись соціальною демагогією, українська націоналістична контрреволюція намагалася приховати свою контрреволюційну суть, застримати наростання революційного руху, вирвати селянство з-під впливу більшовиків, не допустити встановлення Радянської влади на Україні. Робітники, солдати Кременецького повіту, куди входив Радзівлів, швидко переконались в контрреволюційній суті Центральної Ради, яка захищала на ділі не інтереси бідного селянства і робітників, а інтереси куркулів, поміщиків та капіталістів, піднімались на боротьбу проти Центральної Ради, за встановлення влади Рад; за тісний союз з великим російським народом. Тевей селяни з участю солдатів і зброєю в руках виступають проти поміщиків та куркулів. Скрізь відбуваються захоплення маєтків, економії, фільварків, млинів, поруби лісів, проводиться поділ землі.

В грудні 1917 року проти Центральної Ради повстають робітники і солдати м. Ровно. Їм допомагає луцький червоногвардійський загін. Майже протягом січня 1918 року точилася вперта боротьба, і

лише в кінці місяця вся влада в місті перейшла до рук Рад.

У Дубно та в Радзівлові засіли представники Центральної Ради. Трудячим Дубнівщини та Радзівлова і його околиць прийшов на допомогу луцький військово-революційний комітет, надіславши свій червоногвардійський загін, 2 броньовики і декілька кулеметів. На початку лютого влада в Радзівлові була в руках Рад.

Після розгрому основних сил Центральної Ради в Києві 26 січня 1918 року, остання з недобитків своїх розгромлених військ втекла на Волинь (спочатку в Житомир, потім — в Сарни). Українські буржуазні націоналісти, які очолювали Центральну Раду, засівши на Волині, як зрадники народу, почали шукати допомогу для повалення Радянської влади і реставрації буржуазного ладу на Україні в іноземних імперіалістів. Вони привели на Україну німецьких окупантів. 18 лютого німецькі загарбники захоплюють Радзівлів. Починаються жорстокі розправи над робітниками і селянами. Проте трудящі не скорилися окупантам. Під керівництвом більшовицької партії трудящі Радзівлова і навколишніх сіл разом з усім українським народом піднялись в 1918 році на справедливую війну проти німецьких загарбників, української національної контрреволюції. У липні 1918 року могутньою хвилею прокотилася по Волині всеукраїнський страйк залізничників.

(Далі буде).

Продовження. Початок див.
у №№ 22, 25.

А. КОПЦЮХ

ЧЕРВОНОАРМІЙСЬК

Радзівілов з навколишніми селами був тільки частиною того багатого аграрно-сировинного додатку, яким вважала буржуазна Польща західноукраїнські землі. Дрібні підприємства займалися переробкою сільськогосподарської сировини. Важка фізична праця, відсутність охорони праці, постійне безробіття, неписьменність і політична безправність — ось що характеризувало тогочасне життя.

Навколо міста реакційним буржуазно-поміщицьким урядом на кращі, відібрані у селян землі, було посаджено 58 сімей осадників, яким надавалися кредити і пільги. За це вони повинні були вести колонізаторську і воєнно-шпигунську роботу, всіма засобами боротися з проявами національно-визвольного руху. Загальне число осадників, поселених на польсько-радянському кордоні, доходило до 40 тисяч чоловік. Навуванню польської шляхти допомагали українські буржуазні націоналісти.

У Рідна українська мова зборонялась. В усіх державних установах заставляли звертатись і розмовляти тільки на польській мові. У місті не бу-

ло жодної української школи, а ті декілька початкових шкіл, які були в Радзівілові та в навколишніх селах, повинні були служити для ополучування і окатоличування населення.

В останній час в місті була одна семикласна школа, але і та з викладанням на польській мові.

Українців приймали на роботу тільки з умовою прийняття католицької віри. У паспорті повинно було стояти: «Жимокатолицьке», тобто римсько-католицьке віросповідування.

Однак трудящі міста не корились польським панам, вони продовжували нерівну боротьбу проти соціального і національного гніту, за возз'єднання з Радянською Україною. На чолі цієї боротьби стояли комуністи і комсомольці-підпільники. Трудящим Червоноармійська добре відомі імена членів-активістів КПЗУ Дениса Андрійчука, Володимира Тишкова, Феодосія Додя, Посипа Крама та багатьох інших підпільників. Зв'язок з п'ятірками членів КПЗУ налагоджував житель с. Гаїв-Лев'ятинських Сергій Пасічник. Секретарем підпільного Радзівіловсько-Бродівського повіткому був з 1930 року Петро Чобіт, житель м. Броди. Перша комсо-

мольська організація в місті виникла в травні 1934 року. Її організатором був член КПЗУ Михайло Шнайдерук. Перші комсомольські збори відбулися у Морозівському лісі поблизу міста.

Дуже часто в навколишніх лісах утворювались в той час невеличкі повстанські загони, які вели сміливі наскоки на установи польських властей, поліції і війська. Вони виступали за ліквідацію польської окупації, за возз'єднання Західної України з УРСР. В селах навколо Радзівілова діяв із своїм загonom невольничий Євтихій Вознюк.

Польська «Газета варшавська», виразник настроїв шляхти, писала в 1925 р.: «Ті обставини, що в ХХ ст. може існувати в культурній державі простір, який є якимись індійськими джунглями, спокійним оазисом для всяких банд, які шукають там схову, насміхаються над усіма стараннями поліції, — заставляє сильно турбуватись про нашу владу. Сотні людей, які ведуть політичну боротьбу, заявляють, що вони хочуть ліквідувати польську окупацію».

В таємному донесенні з радзівіловського поліцейського постерунку від 12 серпня 1936 р. тривожно повідомлялося, що 2 липня 1936 р. в Радзівілові Дубнівського повіту застрайкувало біля 70 робітників млинів Гальберштадта і Балабана.

(Далі буде).

Прапор перемоги. — 1972. — 27 травня.

Прапор перемог. - 1912. - 27 травня.

В травні 1919 року почалося вигнання петлюрівських націоналістичних банд. Невеличкий повстанський загін Радзивілова підірвав залізницю на ділянці Радзивілов — Броди. Це перешкодило Петлюрі вивезти у глиб Австро-Угорщини 24 ешелони зброї, амуніції, продовольства.

Весною 1919 року в місті та в навколишніх селах лютували каральні гайдамацькі загопи та петлюрівські курені смерті. У Крупецькій волості проти Петлюри і окупантів було організовано партизанський загін, яким керував член ревкому Іван Дубинецький. Цей загін входив до складу партизанського руху на Волині, на чолі якого стояв матрос Василь Пилипович Рикун.

Після звільнення міста бійцями Таращанського полку у Радзивілові було створено партійний комітет. У місті і по селах виникали революційні комітети. Їх завданням була ліквідація буржуазно-поміщицьких, петлюрівських органів управління, організація допомоги Червоній Армії, придушення куркульських наступів, організація господарського і соціально-культурного будівництва. Революційні комітети стали тимчасовими органами Радянської влади. У червні 1919 року подекуди вони замінюються виборними комітетами Рад робітничих, солдатських і селянських депутатів.

У серпні 1919 року над західноукраїнськими землями знову нависла загроза іноземного поневолення. Українська націоналістична контрреволюція і білополяки при підтримці Антанти почали наступ по всьому фронту. Мирне радянське будівництво і соціалі-

Продовження. Початок див. у №№ 22, 25, 27.

А. КОПЦЮХ

ЧЕРВОНОАРМІЙСЬК

тичні перетворення в місті і в селах було перервано. При допомозі зрадника українського народу Симона Петлюри вже 13 серпня 1919 року білополяки захопили Радзивілов. Наш народ знову потрапив під ярмо соціального поневолення. У місті пілсудчики встановили неймовірний терор, польська жандармерія жорстоко розправлялася з революційними робітниками і селянами. Але трудящих не могли заставити коритися ні розстріли, ні репресії, ні тюрми. У відповідь на звірства польської шляхти трудящі Радзивілова, як і всієї Ровенщини, знову піднімалися на визвольну боротьбу. Втікачі з міста і навколишніх сіл створили загін повстанців (їх було понад 200 чоловік), який вів боротьбу проти поневолювачів. Одним з активних учасників цього загону був Пилип Шелест.

Наближався липень 1920 року. Червона Армія, визволивши Київ, підходила до Житомира. В цей час повстанці 5 місяців утримували лінію фронту проти польських окупантів від Радзивілова до Берестечка. У повстанців бракувало зброї. На ділянці Гаї-Лев'ятинські — Радзивілов була лише одна гармата.

Біля села Опарипсів повсталі селяни затримали броневого і взяли в полон польських жовнірів, які потім дивувалися: «Що то за військо, оті більшовики. В солом'яних капелюхах, у підкочених штанах, з вилами в руках і лізе на броню».

Переможний наступ Першої кінної армії в липні 1920

року викликав небувале революційне піднесення трудящих мас і в околицях Радзивілова. Партизанські загопи нападали на виступаючі ворожі частини, псували комунікаційні лінії, гримли поліцейські і жандармські дільниці. Трудящі допомагали своїм визволителям у спільній боротьбі і проти білополяків за встановлення Радянської влади і воззеднання з Радянською Україною.

Розгром білопольських військ реакційного генерала Галлера в районі сіл Пустоївання, Барани, Сестратина викликав великий приплив місцевого населення в ряди Червоної Армії. В цей час лунали пісні, створені самим народом. Ось слова однієї:

«По горах і долинах
будьонівці йдуть
І в руках своїх могутніх
Прапори Рад несуть».

На багатолюдному мітингу у Радзивілові, присвяченому визволенню, виступали трудящі з подякою хоробрій Червоній Армії, Комуністичній партії, Радянському урядові за братерську допомогу, за визволення від чужоземного ярма. Жителі прифронтових сіл Опарипсів і Лев'ятини часто приносили бійцям їжу, підвозили снаряди і патрони. Селяни вказували червоноармійцям дороги, повідомляли про розташування ворожих частин, ходили з бійцями у розвідку. Наче за своїми рідними синами доглядали місцеві селянки за хворими і пораненими.

На визволеній території знову почалося радянське будівництво. Органи Радянської влади дали трудящим сіл

землю, проводили націоналізацію промислових підприємств буржуазії, організували значну роботу по відбудові зруйнованого окупантами господарства і соціально-культурне будівництво.

Але мир, що тривав два місяці на Ровенщині, знову був порушений. Буржуазно-поміщицька Польща на чолі з Пілсудським, одержавши нову допомогу від Антанти, знову перейшла в наступ. В другій половині вересня 1920 року Ровенщина була окупована білополяками. Трудящі Радзивілова, як і вся Західна Україна, терпіли потрійний гніт — соціальний, національний і релігійний. Промисловість міста в цей час складалась із невеликих мукотольних підприємств та кустарних майстерень, які належали капіталістам Гальберштадту, Балабану та іншим. Більшість робітників була змушена перебиватись випадковими «заробітками», як говорили в цей час.

Ще гіршим було становище селян, які страждали від безземелля. Бо ліпші землі, ліси і пасовища знаходились у руках поміщиків, осадників, куркулів.

Економічне і культурне життя Радзивілова ледь жевріло. В місті майже відсутньою була медична допомога. На весь район був тільки один лікар, фельдшер, акушерка і медсестра, які займались приватною практикою. Лише за огляд хворого лікареві треба було платити злот, а за перебування в лікарні — 5 злотих за добу. Дизентерія, тиф, туберкульоз, віспа були постійним супутником трудящих нашого краю.

(Далі буде).